

ZSIDI PAULA

100 éve született Póczy Klára

„...az egészségnek a tudója tudja a részletet is, de aki csak a részletet ismeri, annak fogalma sincs az egészről.” (Lukianosz)

Póczy Klára Aquincum azon kutatói sorába tartozott Kuzsinszky Bálint és Nagy Lajos utódaként, akik nemcsak a római kori város emlékeinek feltárását, publikálását tűzték ki célul, hanem annak megismertetését, megőrzését, bemutatását is az utókor számára. Klára életműve klasszikus példája annak, hogy hogyan lehet és kell a régészetet is – kiragadva az elvont kutatás helyzetéből – „alkalmazott” tudománnyá tenni.

Póczy Klára hosszú szakmai életútja méltatásának kisebb szakirodalmi listája van. Az ásató régészt, a provinciális római kor nemzetközi hírű kutatóját, a római kori emlékek bemutatásának szakértőjét, számos tematikus kiállítás rendezőjét, időtálló publikációk, kiadványok szerzőjét és szerkesztőjét a nemzetközi

*Póczy Klára - BTM Régészeti Adattár Hagyatéki gyűjtemény
Klára Póczy - BHM Archaeological Repository, Estate Collection*

tudós társadalom ismerte, elismerte. Most, századik születésnapja alkalmából szakmai munkásságának azokról a – talán kevésbé ismert – elemeiről esik szó, amelyek jelentőségükben inkább az utókor számára hordoznak útmutatást, programot. Ilyenek az Aquincumi Múzeum, illetve a környező régészeti park fejlesztésével kapcsolatos elképzelései, de a régészeti rekonstrukciókkal kapcsolatban leírt gondolatai vagy kultúrdiplomáciai tevékenységként is értelmezhető kiállítási tevékenysége

is, amelyek tanulsággal szolgálhatnak az őt követő régészgenerációk számára. Az alábbi néhány, kiragadott példa csak illusztrálja azt a kreativitást, a teljesség igényét, ami a több mint ötvenéves szakmai életutat jellemezte.

Az Aquincumi Múzeum és a körülötte fekvő (akkoriban rommezőnek vagy romkertnek nevezett) régészeti park konzerválása, látogathatóvá tétele Póczy Klára egyik első olyan nagyszabású munkája volt, ami nevét nemzetközileg is ismertté tette. Arról azonban csak a belső iratok, dokumentumok tanúskodnak, hogy a romkonzerválás mellett, 1967-ben egyidejűleg a múzeumépület átalakításáról is tervet készített, amely nemcsak a kiállítótér bővítését tartalmazta, hanem a látogatói igények kiszolgálását vendéglátórésztleg építésével is szolgálta volna. Előrelátó terve ak-

kor nem valósulhatott meg. Ma azonban – a régi gondolat új formába öntésével – újra napirendre került, s lassan kiviteli szintre lép a régi múzeumépület rehabilitációja.

A romkonzerválás folyamatához kapcsolódóan a polgárváros és a múzeum területének távlati rendezése sem került el figyelmét. Lépéseket tett az aquincumi romkert Záhony utcáig való kiterjesztése ügyében. A folyamat eljutott egy bírósági döntésig, majd annak szellemében a jogi kérdések tisztázására már nem került sor. Végül a Póczy Klára által 1971-ben felvetett feladatot új eljárások keretében 1992 és 2005 között sikerült nagyrészt megvalósítani. Ma csupán egyetlen telek múzeumi funkcióba állítása hiányzik ahhoz, hogy a park Póczy Klára által megálmodott kiterjesztése, az aquincumi polgárváros keleti felének területi egysége helyreálljon.

Hosszan és kitartóan törekedett arra is – megint csak a teljességet, az egészet szem előtt tartva –, hogy a polgárváros aquaeductustól nyugatra fekvő részét is megőrizze és múzeumi célú használata biztosított legyen, sőt távlatokban az Aquincumi Múzeum részévé váljék. Ezt a célt szolgálta az 1966-ban, Interstudex néven megindított ásatássorozata, amely egyfajta (mostanában kedvelt feltárási formátumként terjedő) közösségi régészetként is értékelhető. A feltárást követő részleges romkonzerválás is hozzájárult ahhoz, hogy a római várostól délre épülő modern lakótelep nem harapott bele az antik romokba. Igaz ugyan, hogy a modern lakótelep és az antik város markáns elválasztását célzó terve, a déli városfal rekonstrukciója nem valósulhatott meg. De nem adta fel. Amikor a rendszerváltást követően felmerült a budapesti EXPO gondolata, felmérve annak marketingértékét nagyszabású római programot dolgozott ki építészek támogatásával a nyugati részre. Az EXPO lemondásával a római kort idéző tervezett élménypark ugyan nem valósult meg, azonban annak egyes elemeit rendszeresen láthatjuk az Aquincumi Múzeum rendezvényein.

Póczy Klára munkásságának kézzelfogható, maradandó részét képezi számos aquincumi építészeti emlék bemutatása, illetve annak régészeti részében való közreműködés. Ezek műfajilag többféle kategóriába sorolhatók: állagmegóvás, romkonzerválás, bemutatás, rekonstrukció. Nagy vihart kavart annak idején az aquincumi polgárváros romkonzerválása (építészek: H. Vladár Ágnes és Hajnóczi Gyula), sok vád érte a falakat megemelő konzerválási technikát, s az abban közreműködő régészt, Póczy Klárát is. Az idő bebizonyította, hogy a módszer hasznos volt, nélküle már kőtemető lenne a falmaradványok helyén. Még ingoványosabb terület volt abban az időben, az 1960-70-es években a régészeti rekonstrukciók kérdése. Klára, megelőzve korát, egy 1966-ban tartott előadásának kézzel írott feljegyzésében kifejti, hogy „...a műemléki rekonstrukció is változik, úgy is mondhatnám, hogy generációs-kérdés!” És milyen igaza volt. Mennyit változott a szakmai, tudományos ismeretek bővülésével, a technikai lehetőségek kiszélesedésével, a befogadó közönség elvárásainak változásával a rekonstrukciókról alkotott szakmai vélemény! Ez irányú korai aquincumi próbálkozásainak maradtak rajzos emlékei is. Ilyen pl. a Dirke-mozaikot bemutató védőépület belső, élményszerű, látogatóvonzó, római lakóházbelsőit idéző kialakítása. Ez a maga korában még szokatlan szemlélet volt, ami mára már a múzeumokkal szembeni elvárások közé tartozik. Az 1980-as években azonban a legiotábor emlékeinek bemutatásakor már bátrabban nyúlt a rekonstrukció eszközehez.

A tudományos kutatás, a megőrzés, a közzététel és az ismeretátadás feladatívében mindig megtalálta az egyensúlyt. Ez utóbbi feladathoz tartoztak a kiadványok és a kiállítások. Klára

ezen a területen is „szintet lépett”, tevékenysége kultúrdiplomáciai léptékű. Már az 1980-as évek közepén, a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban olyan, idegennyelven is megjelenő kiadványtervet nyújtott be a BTM akkori főigazgatójának, Székely Györgynek, amely „...felhívja a látogatók figyelmét a BTM római témájú kiállításaira, kismúzeumaira, romterületeire, amelyek Budapesten különböző pontokon találhatók... és a BTM külföldi látogatóinak igényét” kielégíték. Az öt kiadvány eljutott a vasfüggönyön túlra, hirdetve a hazai római kori kutatás eredményeit. Ez az első lépés, néhány kisebb léptékű külföldi kiállítás, no meg Klára intenzív külföldi szakmai kapcsolatrendszere vezetett az igazi áttöréshez, amelynek nyomán Aquincum neve nemcsak szűk szakmai körben vált ismertté. 1986-ban, az aquincumi szakmai csapat közreműködésével létrejött a „Das römische Budapest” című vándorkiállítás, amely hat év alatt 12 európai helyszínen ismertette meg az érdeklődőket Aquincummal, bemutatva a legutóbbi évek szenzációs eredményét, a legiotábor és a katonaváros emlékeit. Klára azonban nemcsak szervezte a bemutatókat, hanem a rendszerváltás éveiben a kiállítás kapcsán első kézből adott információt a magyarországi régészeti kutatásokról és örökségvédelemről. A kiállítás bemutatása valamennyi helyszínen nemcsak kulturális esemény volt, hanem szinte mindenütt diplomáciai jelenlét kísérte. Igazi szenzációt azonban azoknak a – szinte mindenütt meglévő – kis helyi magyar közösségeknek jelentett, akik büszkén és örömmel fogadták az immár szabadon vándoroltatott kiállítást.

Széles látókörének, az egészet tekintő gondolkodásának kiteljesedése, csúcspontja a már nyugdíjas éveiben megjelent kötet volt, „A magyarok ezer esztendeje Rómában”, amelyhez Szelényi Károly adta gazdag fotóit. Szűkebb szakterületén túlmenő ismeretei, szoros vonzalma Rómához, az Örök Városhoz és a római kor máig érzékelhető hatása a magyar történelemben ihlette a kötetet. Végigolvasva a könyvet rájövünk, hogy miért is fontosak Aquincum apró csodái, hogyan segítette a magyarokat a római örökség továbbélése a megmaradásban, a keresztény Európához való kötődésben.

Klára azok közé a tudósok közé tartozott, akik „az egész tudói” voltak. A részletekkel kapcsolatos tudományos eredmények idővel elavulhatnak vagy evidenciává nemesülnek. A lényeg, hogy a kis kérdések megválaszolása során sose tévesszük szemünk előtt az „egészet”, és Póczy Klára munkássága erre tanítja az utódokat.

On Klára Póczy's 100th birth anniversary

„...he who knows the whole knows the detail, but he who knows only the detail has no idea of the whole.” (Lucian)

As the successor of Bálint Kuzsinszky and Lajos Nagy, Klára Póczy was one of the researchers of Aquincum who aimed not only to excavate and publish the monuments of the Roman city, but also to make them known, preserve and present them to posterity. Klára's life's work is a classic example of how archaeology can and should be taken out of the realm of abstract research and turned into an 'applied' science.

Klára Póczy's long professional career has been commended in a long list of literature pieces. As excavation leader, internationally renowned researcher of the provincial Roman period, expert in the presentation of Roman monuments, director of numerous thematic exhibitions, author and editor of time-tested publications, she has been recognised and acknowledged by the international scholarly community many times over. Now, on the occasion of her centenary, we will discuss those elements of her professional work – perhaps less well known – which, in their importance, are more of a guide and programme for posterity. These include her ideas for the development of the Aquincum Museum and the surrounding archaeological park, her thoughts on archaeological reconstruction, and her exhibition projects, which can be considered as elements of cultural diplomacy, and which can serve as lessons for generations of archaeologists to come. The following few selected examples illustrate the creativity and the need for completeness that have characterised her professional career of more than fifty years.

The conservation and accessibility of the Aquincum Museum and the surrounding archaeological park (then called the 'ruin field' or 'ruin garden') was one of the first major works of Klára Póczy, which made her name internationally known. However, only internal documents testify to the fact that, in 1967, in addition to the conservation of the ruins, she had a plan drawn up for the remodelling of the museum building, which not only included the extension of the exhibition space, but also the construction of a catering area to serve the needs of visitors. This visionary plan could not be realised at the time. Today, however, the old idea is back on the agenda, and the rehabilitation of the old museum building is slowly reaching the implementation stage.

In connection with the process of conserving the ruins, the future of the Roman civilian town and the museum area has not escaped her attention. She took steps to extend the ruin garden in Aquincum to Záhony Street. The process reached a court decision; however, the legal issues were not clarified. In the end, the task raised by Klára Póczy in 1971 was largely achieved between 1992 and 2005 through new procedures. Today, all that is missing is the conversion of a single plot of land into museum territory to restore the unity of the eastern half of the Aquincum civilian town, the extension of the park envisaged by Klára Póczy.

She also worked long and hard to preserve the part of the town west of the aqueduct for museum use, and to make it part of the Aquincum Museum. This was the aim of a series of excavations launched in 1966 under the name Interstudex, which can be seen as a kind of community

archaeology (nowadays becoming a popular excavation format). The partial preservation of the ruins following excavation also helped to ensure that the modern housing estate built south of the Roman city did not bite into the area of the ancient ruins. It is true that the reconstruction of the southern city wall, a plan to create a marked separation between the modern housing estate and the ancient city, could not be realised. But she did not give up. When the idea of an EXPO in Budapest came up after the fall of communism, she assessed its marketing value and developed a large-scale Roman-themed programme for the western part with the support of architects. With the cancellation of the EXPO, the planned Roman theme park never materialised, but some of its elements can still be seen regularly at events at the Aquincum Museum.

A tangible and lasting part of Klára Póczy's work is the presentation of numerous architectural monuments in Aquincum and her contribution to the archaeological part of the projects. These can be divided into several genres: conservation, preservation, presentation and reconstruction. The conservation of the ruins of the Aquincum civilian town (designed by architects Ágnes H. Vladár and Gyula Hajnóczy) caused a great stir at the time, with many accusations being directed at the conservation technique used to raise the walls, and at the archaeologist involved, Klára Póczy. Time has proved that the method worked – without it there would be a stone cemetery where the remains of the walls once stood. The issue of archaeological reconstructions was even more unclear at the time, in the 1960s and 70s. Klára, ahead of her time, explained in a handwritten note of a lecture she gave in 1966 that „...monument reconstruction is also changing, I would say it is a generational issue!” And how right she was. How much the professional opinion on reconstruction has changed with the expansion of professional and scientific knowledge, the widening of technical possibilities and the changing expectations of the audience! There are still some sketches of her early attempts in Aquincum. For example, the interior of the protective building with its Dirke mosaic, which is reminiscent of a Roman dwelling, ensuring its attractiveness to visitors. This was an unusual approach for its time, but it is now a standard that is expected of museums. In the 1980s, she began to use reconstruction more boldly in her presentation of the remains of the legionary camp.

She has always found a balance between the tasks of scientific research, preservation, publication and knowledge transfer. The latter included publications and exhibitions. Klára has also „moved up a level” in this field, her activity being on a cultural diplomacy scale. Already in the mid-1980s, in the period immediately preceding the change of regime, she submitted to the then Director General of the Budapest History Museum, György Székely, a project plan for a publication, also in foreign languages, which would „...draw the attention of visitors to the BHM's Roman-themed exhibitions, small museums and ruin sites, which are located in various parts of Budapest... and would satisfy the needs of foreign visitors to the museum”. The five publications have reached beyond the Iron Curtain, promoting the results of Hungarian research. This first step, a few small-scale exhibitions abroad and Klára's extensive network of professional contacts abroad led to the real breakthrough, which made Aquincum's name known in a much wider circle outside professionals. In 1986, with the help of the Aquincum team of professionals, the travelling exhibition 'Das römische Budapest' was created, which in six years introduced visitors to Aquincum in 12 European sites, presenting the sensational achievement of recent years, the ex-

cavation of the legionary camp and the military town. Klára not only organised the exhibitions, she also gave first-hand information on archaeological research and heritage protection in Hungary during the years of the regime change. The presentation of the exhibition was not only a cultural event in each venue, but was accompanied by a diplomatic presence almost everywhere. The real sensation, however, came from the small local Hungarian expat communities who welcomed the exhibition, which was now allowed to cross borders.

The culmination of her broad vision, her holistic thinking, was the volume 'A Thousand Years of Hungarians in Rome', published in her retirement years, to which Károly Szelényi contributed his rich photographs. The book was inspired by her knowledge beyond her special field of expertise, her close affinity with Rome, 'the Eternal City' and the still perceptible influence of the Roman era in Hungarian history. Reading through the book, one realises why the small wonders of Aquincum are so important, and how the survival of the Roman heritage helped Hungarians to survive and to connect with Christian Europe.

Klára was one of those scholars who were 'scholars of the whole'. Scholarly findings on details may become obsolete or evidential over time. The point is never to lose sight of 'the whole' when answering the small questions, and Klára Póczy's body of work teaches her successors to do so.